

Julià de Jòdar: 'A Frankfurt anem per mal camí'

VilaWeb va entrevistar l'escriptor Julià de Jòdar, premi Sant Jordi 2005, just després de la diada de Sant Jordi i del nomenament del nou conseller de Cultura, Ferran Mascarell. A l'entrevista, hi parla amb duresa del nou conseller i de la cita de Frankfurt 2007, i es resigna a una diada del llibre com més va menys literària. També reflexiona sobre 'El metall impur' (Proa), la seva obra premiada, que tanca la trilogia 'L'atzar i les ombres'.

La trilogia formada per 'L'àngel de la segona mort' (1997), 'El trànsit de les fades' (2001) i 'El metall impur' (2005) aborda les aventures, desventures i tragèdies d'una petita comunitat de treballadors d'un barri de Badalona, al fil dels records enganyosos que escriu el protagonista, Gabriel Caballero. Són fets d'una vida que passen entre el 1939 i 1962, la part més fosca i cruenta de la dictadura, i principi del final d'aquest barri obrer.

Què en pensa, del nou conseller de Cultura, Ferran Mascarell, i de les primeres declaracions que ha fet?

En Mascarell té la virtut dels polítics, que a més han estat gestors culturals, i és que diuen de tot i no diuen res. Ha dit que tot és cultura: allò que es fa a la televisió, que fa la gent al carrer, les festes de no sé què i també allò que fan els creatius. No, la cultura, la fan els creadors. Que després la gent se la faci seva, bé. Però la cultura, tal com jo l'entenc, és feta de propòsit, és una experiència feta a consciència. I per tant, té un paper. No tot és cultura, perquè llavors surt la cultura de l'aigua, la cultura de la guerra, la cultura del consens, la cultura del no... Això vol dir que és tot i no és res. Quan una paraula serveix de comodí per a dir qualsevol cosa, és que ja ha perdut el sentit. Si el conseller de Cultura, conscientment, usa cultura per designar qualsevol cosa, llavors li he de demanar què és, per ell, la cultura, com a representació de la capacitat creativa, i per tant simbòlica, creadora d'un teixit social i nacional, per a tirar endavant un país en una situació com la nostra? Quin és el paper de la cultura? Això li demanaria jo.

I respecte de Frankfurt?

Això no sorprèn ningú. Sabem tots perfectament que això ja és dat i beneït. En Mascarell no ha dit res que no hagués dit en Xavier Folch, i en Folch no va dir res que no hagués dit en Maragall. Estan convençuts que allò que ha de representar-nos és tot el que hi ha, amb una certa situació de privilegi per a la literatura en català. Bé, que facin com vulguin. Ells són polítics. Els han convidat, a ells. Però la pregunta és: si conviden el país, Catalunya, la representació de la cultura catalana són els polítics directament? Són ells qui poden atribuir-se la representació de la cultura catalana? Són ells que han de definir què entenem per cultura catalana? Ells, els polítics? Els polítics i els editors? Els polítics, els editors, els impressors, la indústria cultural, els llibreters? ...I els escriptors? Què han de dir, on són, qui els crida, amb quins criteris, qui els designa? Qui crida aquell perquè parli amb un periodista alemany, o qui crida aquell altre perquè es reuneixi amb no se sap qui? Jo no ho sé, ho fan els polítics. Si ells s'arroguen aquesta representació, l'èxit o el fracàs serà d'ells. Però, sobretot, els resultats d'això en el futur seran responsabilitat seva. Nosaltres, els escriptors, continuarem escrivint. No els hem pas de demanar permís per a escriure en català. Si fos per ells, no hi ha dubte que tots escriríem en castellà. Perquè les sinergies són més fàcils. Tindríem Madrid que ens serviria de gran altaveu, els diaris de Madrid, les televisions de Madrid, l'Amèrica espanyola o hispànica o llatina... Llavors no tindríem entrebancs, seríem com els escocesos o els irlandesos. Continuaríem essent una nació, però amb la llengua de la nació dominant, que és el seu ideal... Perquè el polític allò que vol és no tenir conflictes (i conflictes de concepte, encara menys). Perquè ells es pensen que això no interessa la gent, que la gent s'interessa per saber si tindrà un contracte escombraria, si podrà estalviar per anar a Cancún, si quan sortirà al carrer no li robaran la cartera, que no tingui aluminosi a casa... Això és de totes les èpoques. Però, llavors, què és la cultura de cada època? És que la cultura de la Il·lustració és la mateixa que la cultura de l'Edat Mitjana? Que no té uns paràmetres diferents de la del Renaixement? I la nostra cultura del segle XXI, quina hauria de ser a Catalunya com a nació en un món globalitzat? Fer un mínim comú denominador i fer-ho tot en espanyol, per tal que els best-sellers funcionin sols i que nosaltres siguem una mena de petita tribu que escriu en català, perquè sempre hi ha quatre lletraferits que volen fer-ho? Doncs anem per aquest camí. I si Frankfurt ajuda a anar per aquest camí, doncs és un mal camí, per a mi.

No anirà a Frankfurt, doncs?

Si va per aquí, segurament que no.

Parlant de best-sellers, enguany, la diada de Sant Jordi, la van protagonitzar dos llibres, un best-seller ('La catedral del mar'/L'església del mar' de l'advocat Ildelfonso Falcones) i la d'un personatge mediàtic, ex-directiu del FC Barcelona ('Benvingut al món real' de Sandro Rosell). Tenim un públic normal? Com veu el públic lector català?

Hem de partir de la contrària, de valorar què significa la diada de Sant Jordi. Jo no sabria dir ni tan sols si és el dia del llibre. He arribat a la conclusió que una bona part de llibres dels mediàtics que es venen per Sant Jordi són una estafa al lector: si el lector hi pensés abans, veuria que això que explica aquest senyor pot ocupar sis pàgines d'un dominical, que li costaria un euro amb noranta, amb el

diari i tot. En canvi, paga deu vegades més per saber les mateixes coses. El problema nostre és que la festa de Sant Jordi com a tal, la festa cívica, s'ha convertit en un contenidor que admet qualsevol cosa que es digui llibre. Si fessis una festa anual dels humoristes, no crec que els escriptors competissin amb els humoristes; en canvi, els humoristes poden competir amb els escriptors.

I doncs?

Jo, el Sant Jordi, el deixaria allà on és, no crec pas que es pugui fer reflotar, ni que ens hagi de preocupar gaire, als escriptors. Als escriptors, allò que ens interessa és mantenir un públic fidel. Competir en massa és un error nostre. Jo abans no hi havia anat mai a signar per Sant Jordi. Enguany sí, perquè el llibre era premi Sant Jordi; l'any passat, també, perquè acabava de sortir 'Fot-li que som catalans!', i es va publicar en una editorial que començava. També vaig signar quan vaig guanyar el premi Prudenci Bertrana, amb 'L'home que va estimar la Natàlia Vidal'. Però ara que ja ho he fet tot, ara tant se me'n dona.

De què serveix doncs el premi?

El premi, si a més a més tens bones crítiques, arriba a molta més gent. Tu marques la qualitat de l'escriptura i a partir d'aquí tot el que sigui ampliar públic és bo.

No el feia home de premis...

No sóc home de premis. Però hi va haver un moment que vaig tenir por d'acabar convertint-me en un autor purament de culte. Acabes essent un escriptor per a escriptors. I això em feia una mica de por. Quan et posen l'etiqueta, val més provar de trencar el cercle viciós que no tancar-se en l'autocomplaença. Jo volia provar de lluitar, amb les meves pròpies armes, a camp contrari. Aquesta novel·la no ha estat escrita pensant en el premi, sinó al revés: primer ha estat escrita, seguint els continguts, les atmosferes, l'estil... Jo no he canviat gens de paràmetres. En aquest sentit, sóc tant escriptor difícil o rar com abans. Però anar al terreny enemic vol dir anar a trobar aquells lectors per a qui, efectivament, tens fama de difícil, per fer-los veure que darrere aquestes, possibles, dificultats hi ha històries creïbles, versemblants i que parlen del país i de la gent. Que no ets un senyor esotèric que escriu literatura abstracta, perquè quan els lectors pensen en un escriptor difícil s'imaginen que escriu coses que només deu entendre ell. El premi em permet de dir a aquesta gent: sí, sí, sóc un escriptor exigent, però li parlo de coses reals, del país; no sóc en Julià de Jòdar recaragolat i rar; explico històries de gent concreta, d'un temps concret, i les porto al temps actual perquè ens puguem demanar d'on venim i on anem. Sóc un escriptor exigent, sí, però parlo de coses que interessin la gent. I volia reivindicar que sóc un novel·lista de raça, en el sentit que explico les coses que expliquen les novel·les de tota la vida. I, sobretot, tinc compassió dels meus personatges, m'hi sento identificat, no els menyspreo, no els banalitzo, ni ridiculitzo, ni els converteixo en titelles; procuro que tots tinguin cara i ulls i sentiments. No agafo personatges per deshumanitzar-los.

Però 'El metall impur' és un llibre difícil.

Cap llibre meu no és fàcil. Però això ja és la tria del lector.

Vostè és exigent amb el lector, no fa concessions quan escriu, el relat vai ve, amb moltes subordinades... És un estil que requereix concentració, una lectura a consciència.

Això és veritat, quan tens el llibre entre les mans. Aquesta és l'aventura autèntica: el lector tria un llibre per una raó (el títol, el text de contracoberta...), i quan es posa a llegir arriba la gran sorpresa: això que em pensava que anava per aquí va per allà... I aquesta mena de raresa, de dificultat, és allò que esperona el lector a continuar llegint per veure fins on arriba l'autor. Jo normalment, a la trilogia, sempre hi faig uns pròlegs dissuasoris. Qui no passa del pròleg no continua. I qui sí, acaba passant-ho millor. En aquest tercer llibre el pròleg encara és més llarg que no als altres dos, per una qüestió d'estructura. En aquest cas, volia que el lector acompanyés el protagonista, Gabriel Caballero, fins al límit del barri (a partir d'allà comença la feina a la Farga, a la foneria) i exposar el seu estat d'ànim quan surt de casa i recorre els espais d'infantesa, ara que té una edat pre-adulta i va sol, acompanyat amb el bagatge de la por infantil i amb les coses bones que pot haver après de l'altra gent. I procuro que el lector tingui una certa simpatia pel personatge, que s'hi identifiqui emocionalment, perquè després entendrà millor per què, a la fàbrica, aquest noi veu les coses com les veu i les sofreix.

És una primera part del llibre densa.

Bé, depèn del lector. Un lector jove, modern, de vint, trenta, quaranta anys, que hagi vist bastant de cinema o determinades sèries de televisió experimentals (de primer experimentals i després acceptades per tothom); aquest lector, format en una multiplicitat d'associacions, de flash-backs, d'imatges simultànies, de personatges que sembla que no tinguin història, però que després es desenvolupa en un moment en un retorn al passat... Tot aquest laberint intricat, tot aquest cabdell en què la història del present es lliga amb uns elements previsibles, anticipables, però que després veus que tenien un sentit en el passat... La gent està tipa de veure aquesta mena de coses al cinema, a la televisió, però, en canvi, en l'escriptura, sembla que li costi de situar-s'hi, i això que és el territori més fàcil, perquè en un llibre no t'has de moure físicament per tornar enrere i retrobar la història. Ara, això és possible, si t'hi concentres, és clar. La predisposició requereix un àmbit, no diria de ritual, però sí de reserva pròpia. Vull dir que aquesta mena de llibres, teòricament, haurien d'atreure també la gent per la temàtica. Però crec que la gent no acaba de voler saber d'on venim i qui som, i aquestes coses del passat que expliquen el present creen conflictes de l'ordre: 'més val no remenar les coses del passat'. Jo no faig novel·la històrica, sinó llibres en què demano: I ara on som?

Però justament ara hi ha un procés de recuperació de la memòria històrica.

Aquesta mena de dialèctica, la desmemòria i la pèrdua de referents, només es troba a l'atmosfera episòdicament. De cop ve la moda, legítima, però moda, de veure quanta gent hi ha enterrada a la vora de les carreteres. Això hauria pogut sortir fa vint anys o vint-i-cinc...

Però vol dir que incomoden aquests interrogants?

No és que incomodin, però demanen una actitud combativa, una actitud conscient i reivindicativa de mena, que no és una cosa a la qual t'apuntis per màrqueting. Això, ho fa una gent molt conscient que la història necessita el testimoni continuat de persones perquè no es perdin coses. Mentre hi ha gent que té memòria i reivindica els fets històrics tal com van passar, o que pot explicar com van

passar per contrastar-ho amb els altres, aquesta actitud conscient i militant és fonamental, però necessita aquesta consciència activa, que és la que jo demano al meu lector.

De totes maneres, vostè ha dit en més d'una ocasió que creia perillós de fer memòria històrica a través de la ficció.

Allò que em preocupa és la temptació que va venir després de 'Soldados de Salamina': pretendre a través de la manipulació del joc literari amb fets reals, que això passi per una cosa que tu pots jugar també en la vida real. No, amb la ficció que facin com vulguin, però...

I com ho resol vostè a la novel·la?

Jo no parlo de fets reals, els fets dels quals jo parlo a les meves novel·les són de ficció pròpia. Jo prenc un fet real i a partir d'aquí elaboro una ficció, a cavall del document real, d'allò que va passar, i això és legítim dintre la ficció. Ara, si això es converteix en una forma de mirar la història, de relativitzar-ho tot..., doncs ja és una altra qüestió. Això depèn de la mirada del narrador, de si manipula o no manipula.

L'escriptor és una font de veritat històrica verificada. L'escriptor sempre agafa uns materials de la seva pròpia experiència i els situa en un moment històric, amb uns personatges concrets. Ara, qui vulgui anar a les meves novel·les per dir: 'Ostres, aquest és el barri de Guifré i Cervantes tal com jo el vaig viure', doncs se n'emportarà una decepció. Les classes populars no hi són descrites en un sentit literal del terme; hi ha una atmosfera que, quan acabes de llegir, et fa dir: 'Home, doncs encara que no m'expliquin això, sí que recordo que hi havia un ambient moral d'aquest ordre'. I això és el triomf de l'escriptor. L'escriptor és un artista i com a tal ha de fer una obra d'art. I després, si a més a més vénen uns altres senyors i diuen: 'Home, doncs això reflecteix realment la meua època o l'època que jo he conegut...', millor.

Vostè pren partit al llibre.

A la trilogia, jo sempre estic del costat dels vençuts. Allò que faig és una mena de crònica político-emocional-cultural d'una gent treballadora, vençuda, de barri industrial de l'època franquista. I poso el focus sobre les seves renúncies, les seves decepcions, la seva indefensió i, en última instància, també sobre la seva inconsciència de no poder... Quan hi ha un tomb a la història, quan tu eres pel camí d'aconseguir unes fites, d'aconseguir una possibilitat de protagonitzar la història i de fer-la canviar per a bé; quan això ho perds d'una manera tan dramàtica, és com si es liquidés una època, s'acabés una època... I llavors comença una altra fase, la foscor: 'No me'n sé avenir', 'què ens ha passat'. I saber què vol dir haver perdut aquesta oportunitat històrica i tornar-se a situar com es pugui, que és el que hem fet des del franquisme fins ara mateix, demana dècades d'aprenentatge. Però en la part més fosca del període, la que he tractat a la trilogia, la del 39 al 62, la cosa important és la supervivència explícita del treball, i la no-explícita és la de tornar a lligar caps de consciència individual i col·lectiva, per tornar al corrent de la història. I aquesta trilogia és la prehistòria de la nostra història posterior.

Una trilogia que ha escrit de mica en mica, que ha trigat gairebé deu anys a escriure.

La gràcia d'aquesta trilogia és que reflecteix l'aprenentatge de l'escriptor. A mesura que Gabriel Caballero, el protagonista, va aprenent les coses de la vida, el lector pot dir que també l'escriptor va aprenent a escriure les coses d'una altra manera. En aquest sentit és bo, perquè hi ha un paral·lelisme entre l'heroï de la novel·la i l'aventura de l'escriptor. Perquè aquesta trilogia no s'ha escrit de cop.

El protagonista té molt de Julià de Jòdar (ambdós són fills de pares immigrants, d'edats similars, nascuts al mateix barri de Badalona, tots dos van treballar en una foneria...)

Té moltes parts de mi sense que sigui jo. Però, sobretot, explica coses de mi que no he fet, però que hauria d'haver fet, i coses que he fet que no hauria d'haver fet. És un personatge de transferència. Em remou i m'ensenya coses de mi que no sabia.

El camí de Gabriel Caballero cap a la fàbrica és un procés iniciàtic, d'emancipació, d'anar més enllà del barri i de la família, amb un idealisme que el porta al món laboral per sentir-se proletari.

I es pot entendre com la metàfora del naixement, de ser expulsat del món. La trilogia és com si en Gabriel Caballero de gran hagués volgut passar comptes amb aspectes de la seva formació moral que li havien passat per alt, perquè no en tenia consciència quan li passaven. I de gran té tres moments lluminosos. El primer, la mort del seu amic al costat de la via del tren; el segon la mort de la Lilà, una noia bonica del barri que, més que no estar-ne enamorat, vol que l'iniciï en el sexe, però llavors creu que és el seu pare qui persegueix la Lilà; i el tercer moment és la mort d'un treballador de la Farga per haver fet d'esquirol.

Hi ha un rerefons de denúncia, de desaparició d'un món que no té continuïtat, que només deixa el rastre de la destrucció.

La denúncia explícita, que n'hi ha (com la del camp de la Bota, que ha estat soterrat pel Fòrum), va contra el poder. Ara, la denúncia implícita consisteix a demanar-se què ho fa que una societat amalgamada durant molts anys, pel treball i tot el fet social i associatiu (sindical i cultural), es vagi degradant i perdent, que ningú no se la faci seva i, quan desapareix, ningú no la plori? Com és possible això? Quin és el secret mecanisme que fa que un coàgul social es disgregui d'aquesta manera? No n'hi ha prou de dir: 'Són els poders econòmics', que ho són; ni els poders polítics que ho deixen passar de llarg; o els especuladors; també hi ha els corrents de la història... Que això ho expliqui un economista, un polític o un sociòleg, ja em sembla bé, però una persona normal que hagi viscut allà s'ha de demanar què necessita una societat de persones concretes per conservar les arrels i les tradicions d'acord amb el canvis dels temps. Què han de fer les societats concretes per articular-se amb els corrents de la història i no restar antiquades o ser liquidades? I també en això, que surt a la trilogia, de reforç, consisteix la denúncia.

4 maig 2006